

7 Το σχέδιο ορολογίας ως εκπαιδευτικό εργαλείο σε ένα πρόγραμμα σπουδών επαγγελματικής μετάφρασης

Ελπίδα Λουπάκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να ρίξει φως στη χρήση των σχεδίων ορολογίας και στην εκπαιδευτική αξιοποίησή τους σε ένα πρόγραμμα σπουδών επαγγελματικής μετάφρασης. Ως σχέδιο ορολογίας εννοείται εδώ μία ad hoc ορολογική εργασία που περιλαμβάνει την καταγραφή και αποδελτίωση των ορολογικών πόρων ενός συγκεκριμένου γνωστικού πεδίου ή υποπεδίου. Μετά από μια σύντομη ανασκόπηση της διαχείρισης της ορολογίας στην επαγγελματική μετάφραση και στην εκπαίδευση μεταφραστών πρόκειται να παρουσιαστούν οι βασικές θεωρητικές και μεθοδολογικές αρχές που διέπουν ένα σχέδιο ορολογίας καθώς και τα εκπαιδευτικά οφέλη για τους φοιτητές και μελλοντικούς μεταφραστές.

Terminology project as an educational tool for professional translation students

Elpida Loupaki

ABSTRACT

The aim of this paper is to explore the role of the terminology project as an educational tool for professional translation students. As terminology project we understand an ad hoc translation-oriented terminology work in a specific domain or subdomain. The paper will examine terminological principles and methods, implementation phases and organizational issues. Some best-practice cases of authentic terminology projects carried out by Master Students' of the Joint Postgraduate Studies programme "Conference Interpreting and Translation" of the Aristotle University of Thessaloniki will serve as illustration.

0 Εισαγωγή

Όπως αναφέρεται στο Πρότυπο ΕΛΟΤ 1447/ ISO 12616 με τίτλο «Μεταφρασεοστρεφής Ορογραφία»: «Οι μεταφραστές που ασχολούνται με εξειδικευμένα κείμενα αντιμετωπίζουν ολοένα περισσότερο την ανάγκη καταγραφής και ανάκτησης της ορολογικής πληροφορίας, προκειμένου να εξοικονομούν χρόνο και να εργάζονται πιο αποτελεσματικά». Στο ίδιο πρότυπο σημειώνεται ακόμη ότι: «Με τη συστηματική καταγραφή της ορολογικής πληροφορίας, οι μεταφραστές αυξάνουν την επίδοσή τους, βελτιώνουν την ποιότητα του μεταφράσματος και αυξάνουν την παραγωγικότητά τους». Με άλλα λόγια, η διαχείριση ορολογίας αποτελεί πλέον

αναγνωρισμένη διεργασία στο εσωτερικό της μεταφραστικής διαδικασίας και απαιτεί συγκεκριμένες δεξιότητες με τις οποίες οι εκπαιδευόμενοι στην επαγγελματική μετάφραση είναι σημαντικό να εξοικειώνονται. Άλλωστε, όπως αναφέρεται στο Πλαίσιο Δεξιοτήτων που εκπονήθηκε από το Δίκτυο European Master's in Translation (EMT competence framework, 2017) ο/η φοιτητής/-τρια ενός μεταπτυχιακού προγράμματος επαγγελματικής μετάφρασης καλείται να αναπτύξει, μεταξύ άλλων: «την ικανότητα διαχείρισης συστημάτων εννοιών, [...] ορολογίας, φρασεολογίας, εξειδικευμένων πηγών κτλ.»¹.

Έναυσμα για την παρούσα εργασία αποτέλεσε η προσωπική μας ενασχόληση για πέντε και πλέον χρόνια με τον συντονισμό σχεδίων ορολογίας ως μεταπτυχιακές διπλωματικές εργασίες στο πλαίσιο του ΔΠΜΣ «Διερμηνείας και Μετάφρασης», Κατεύθυνση Μετάφρασης του ΑΠΘ (στο εξής ΔΠΜΣ). Με βάση τον Κανονισμό του ΔΠΜΣ, οι φοιτητές/-τριες του προγράμματος είναι σε θέση να επιλέξουν ως μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία την εκπόνηση ενός σχεδίου ορολογίας. Το σχέδιο ορολογίας περιλαμβάνει 50 έννοιες που ανήκουν σε συγκεκριμένο γνωστικό πεδίο και είναι δίγλωσσο. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι κατά το γ' εξάμηνο σπουδών οι φοιτητές/-τριες παρακολουθούν το μάθημα με τίτλο «Διαχείρισης Ορολογίας» που θέτει ως στόχο την εξοικείωσή τους με τις βασικές θεωρητικές αρχές της ορολογίας καθώς και με τις πρακτικές πτυχές της ορολογικής εργασίας, αναπόσπαστο κομμάτι της οποίας αποτελούν τα σχέδια ορολογίας.

Ακόμη, για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος, σημαντικό ρόλο έπαιξε η διαπίστωση ότι ενώ η βιβλιογραφία που αφορά τα σχέδια ορολογίας σε επαγγελματικά περιβάλλοντα είναι πλούσια και ενημερωμένη δεν ισχύει το ίδιο για τα σχέδια ορολογίας που εκπονούνται σε ακαδημαϊκό πλαίσιο. Άλλωστε είναι ενδεικτικό, όπως μας αποκαλύπτει μία σύντομη αναδρομή στα πρακτικά των συνεδρίων της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας από το 1997 και εξής, ότι δεν υπάρχει καμία αναφορά στη συγκεκριμένη πρακτική στον ελληνόφωνο χώρο, στην ενότητα που αφορά τη διδακτική της ορολογίας.

Με βάση τα ανωτέρω, στόχος της παρούσας μελέτης είναι να παρουσιάσει το σχέδιο ορολογίας ως εκπαιδευτικό εργαλείο στο πλαίσιο ενός προγράμματος σπουδών επαγγελματικής μετάφρασης. Για τον σκοπό αυτό, θα αναλυθούν δύο μοντέλα σχεδίων ορολογίας όπως αυτά

¹ Για το πλήρες κείμενο, βλ. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competence_fw_k_2017_en_web.pdf
Όπου δεν αναφέρεται διαφορετικά την ευθύνη για τη μετάφραση των παραθεμάτων φέρει η γράφουσα.

εκπονούνται στην πράξη. Συγκεκριμένα, το πρώτο πραγματοποιείται σε συνεργασία με τη Μονάδα Συντονισμού Ορολογίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (στο εξής TermCoord) και έχει ως στόχο τον εμπλουτισμό της βάσης ορολογικών δεδομένων IATE σε διαφορετικά κάθε φορά ειδικά πεδία² και το δεύτερο σε συνεργασία με τη Μονάδα Ορολογίας του Παγκόσμιου Οργανισμού Διανοητικής Ιδιοκτησίας (στο εξής WIPO) και στόχο έχει τον εμπλουτισμό της βάσης ορολογικών δεδομένων WIPO Pearl αντίστοιχα³. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στα απαραίτητα στάδια και φάσεις ενός σχεδίου ορολογίας, στη μεθοδολογία καθώς και στις ιδιαιτερότητες που ενδεχομένως παρουσιάζει η εκπόνηση ενός σχεδίου ορολογίας σε ακαδημαϊκό πλαίσιο.

Πριν περάσουμε στην καθαυτό παρουσίαση του σχεδίου ορολογίας, κρίνεται σκόπιμη η εν τάχει διερεύνηση του ζητήματος της διαχείρισης ορολογίας στην επαγγελματική μετάφραση και στην εκπαίδευση μεταφραστών.

1 Η διαχείριση ορολογίας στην επαγγελματική μετάφραση και στην εκπαίδευση μεταφραστών

Τις τελευταίες δεκαετίες, τα μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα οφέλη από τη διαχείριση ορολογίας στις εμπορικές επιχειρήσεις έχουν υπογραμμιστεί επανειλημμένα τόσο σε ακαδημαϊκά άρθρα (βλ. ενδεικτικά Düsterbeck & Hessr, 1997, Drewer, 2011, Bauer, 2015 και Warburton, 2015) όσο και σε σεμινάρια επιμόρφωσης (βλ. σχετικά TermNet⁴, American Translators Association⁵, κ.ά.). Ανάμεσα στις θετικές επιπτώσεις της διαχείρισης ορολογίας για τις επιχειρήσεις τονίζονται η τυποποίηση και ακρίβεια στη χρήση της γλώσσας που οδηγεί σε μια πιο αποτελεσματική επικοινωνία, η βελτίωση της ποιότητας των μεταφράσεων και του χρόνου μετάφρασης, η αύξηση της παραγωγικότητας με ταυτόχρονη μείωση του κόστους κ.ά.

Για τους παραπάνω λόγους, όλο και περισσότερα προγράμματα σπουδών στην επαγγελματική μετάφραση τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα, είτε θεωρούν τη Διαχείριση Ορολογίας συνιστώσα της Ειδικής Μετάφρασης και ενσωματώνουν στοιχεία της στο συγκεκριμένο μάθημα

² Από το 2014 έχουν κατατεθεί 7 σχέδια ορολογίας σε πεδία όπως η μετανάστευση, τα υλικά συσκευασίας, η νόσος κοιλιοκάκη.

³ Από το 2016 έχουν κατατεθεί 4 σχέδια ορολογίας στα πεδία της χειρουργικής ρομποτικής, βιομηχανικής ρομποτικής και φυτοπροστασίας.

⁴ <https://www.termnet.org/english/events/index.php>

⁵ https://www.atanet.org/webinars/ataWebinar183_termbase.php

είτε την αντιμετωπίζουν ως αυτόνομο διδακτικό αντικείμενο και προσφέρουν ένα μάθημα με αυτό το περιεχόμενο μέσα στο curriculum τους⁶.

Η ορολογική εργασία και η συστηματική ή ad hoc διαχείριση της ορολογίας σε ένα ειδικό/ τεχνικό γλωσσικό περιβάλλον, μονόγλωσσο ή πολύγλωσσο, διενεργείται συχνά με την εκπόνηση σχεδίων ορολογίας. Στις ενότητες που ακολουθούν επιχειρείται η αναλυτική περιγραφή του σχεδίου ορολογίας, από θεωρητικής και πρακτικής απόψεως.

2 Το σχέδιο ορολογίας: βασικές αρχές

Ένα σχέδιο ορολογίας συνιστά πρωτίστως ένα έργο, ένα «project» όπως ονομάζεται στην αγγλική γλώσσα⁷, και υπό αυτή την έννοια διαθέτει τα ειδολογικά χαρακτηριστικά κάθε έργου (Bauer, 2015: 325). Με άλλα λόγια, διαθέτει εκπεφρασμένο στόχο, συγκεκριμένους πόρους, προκαθορισμένο τελικό προϊόν καθώς και αυστηρά χρονικά πλαίσια ολοκλήρωσης. Ένας τελευταίος αλλά καθόλου αμελητέος παράγοντας σε κάθε έργο είναι οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι που πρόκειται να διατεθούν για την κάλυψή του, παράγοντας που στον ακαδημαϊκό χώρο δεν βρίσκει πάντοτε εφαρμογή. Δημιουργείται με τον τρόπο αυτό μία εξίσωση στην οποία οι τρεις βασικές τιμές είναι ο διαθέσιμος χρόνος, η ποιότητα του τελικού προϊόντος και η απαιτούμενη προσπάθεια και οποιαδήποτε διαφοροποίηση σε κάποια από τις τιμές αυτές έχει επιπτώσεις στις άλλες δύο (Bauer, όπ.π.).

2.1 Τα στάδια ενός σχεδίου ορολογίας: σχεδιασμός – υλοποίηση

Το σχέδιο ορολογίας αποτελεί ιδιαίτερα διαδομένη πρακτική κατά την ορολογική εργασία. Όπως θα αναλυθεί ακολούθως υπάρχουν διαφορετικές κατατάξεις και κατηγοριοποιήσεις των σχεδίων ορολογίας με βάση ένα σύνολο παραγόντων, ωστόσο μία βασική διάκριση, που βρίσκει εφαρμογή στην πλειονότητα των περιπτώσεων, είναι αυτή που αφορά τα στάδια εκπόνησης ενός σχεδίου ορολογίας. Αυτά περιλαμβάνουν αδρομερώς: α) το στάδιο του σχεδιασμού και β)

⁶ Ενδεικτικά αναφέρουμε, στον γαλλόφωνο κόσμο, τα μαθήματα «Terminologie», «Terminographie» και «Terminotique» που προσφέρονται από το Πανεπιστήμιο της Γενεύης στα προπτυχιακά προγράμματα «Traduction spécialisée», «Traduction et technologies», «Traduction et communication spécialisée multilingue», το μάθημα «Terminologie» που προσφέρεται από το Πανεπιστήμιο Paris 7-Diderot, στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Industrie des Langues et traduction spécialisée» καθώς και το μάθημα «Terminologie» που προσφέρεται από το Πανεπιστήμιο της Mons, στο προπτυχιακό πρόγραμμα Μετάφρασης.

⁷ Είναι άλλωστε ενδεικτικό ότι στο πρότυπο ΕΛΟΤ 1446 "Κατευθυντήριες οδηγίες για τη διαχείριση έργων τυποποίησης ορολογίας", ο όρος «terminology project» αποδίδεται ως «ορολογικό έργο», απόδοση που δεν υιοθετείται από την παρούσα εργασία, περισσότερο για λόγους συνοχής σε σχέση με προηγούμενες εισηγήσεις μας (βλ. Λουπάκη, 2014 και Λουπάκη κ.ά., 2017).

το στάδιο της υλοποίησης. Ειδικότερα το στάδιο του σχεδιασμού χωρίζεται σε δύο επιμέρους φάσεις: α) τη φάση του στρατηγικού σχεδιασμού και β) τη φάση του λειτουργικού σχεδιασμού

Κάποια βασικά ερωτήματα που θα πρέπει να απαντηθούν στη φάση του στρατηγικού σχεδιασμού είναι τα ακόλουθα (Bauer, 2015: 326 κ.εξ.): 1) Τι επιθυμούμε να επιτύχουμε με το συγκεκριμένο σχέδιο ορολογίας; 2) Πώς θα το επιτύχουμε; 3) Σε ποιον απευθύνεται το σχέδιο ορολογίας μας; 4) Με ποια εργαλεία θα επιδιώξουμε τους στόχους που θέτουμε; 5) Ποιους πόρους θα χρησιμοποιήσουμε; 6) Ποιο θα είναι το χρονοδιάγραμμα των εργασιών;

Στη διάρκεια του λειτουργικού σχεδιασμού θα πρέπει να μελετηθούν ζητήματα που αφορούν την καθαυτό υλοποίηση ενός σχεδίου ορολογίας σε επίπεδο διοίκησης, εξοπλισμού, ανθρώπινων πόρων και χρονοδιαγράμματος ενεργοποίησης των πόρων αυτών καθώς και να υπάρξει πρόβλεψη για το θέμα της αξιολόγησης των αποτελεσμάτων του σχεδίου ορολογίας. Μπορεί ο χρόνος που χρειάζεται να αφιερωθεί στο στάδιο του σχεδιασμού να φαίνεται δυσανάλογος με τα αποτελέσματα που παράγονται ωστόσο η ορθή διεξαγωγή του εξασφαλίζει την επιτυχία ενός σχεδίου ορολογίας.

Με τη σειρά του, το στάδιο της υλοποίησης περιλαμβάνει τις ακόλουθες φάσεις (Dobrina, 2015: 181): α) τη φάση της προετοιμασίας, κατά την οποία συγκεντρώνεται όλο το σχετικό ορολογικό υλικό, β) την κυρίως φάση, κατά την οποία αναλύονται οι έννοιες και γ) τη φάση της παρουσίασης, κατά την οποία οι ορολογικές πληροφορίες μετατρέπονται σε ορολογικό πόρο.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι η γραμμικότητα των σταδίων και φάσεων εξυπηρετεί κυρίως τις ανάγκες μιας συστηματοποιημένης παρουσίασης και στην πράξη πολλές φορές η κίνηση μπορεί να είναι κυκλική καθώς και να υπάρχει χρονική επικάλυψη μεταξύ των φάσεων.

2.2 Τύποι σχεδίων ορολογίας

Με βάση την κατάταξη των Picht και Draskau (1985, αναφέρεται στην Dobrina, 2015: 182), καταγράφονται τέσσερις βασικοί τύποι σχεδίων ορολογίας: α) Πρώτη εκπόνηση σχεδίου ορολογίας σε ένα συγκεκριμένο πεδίο, β) Προσθήκη μίας ή περισσότερων γλωσσών σε ήδη υπάρχον σχέδιο, χωρίς διαφοροποίηση στη δομή του, γ) Προσθήκη νέων ορολογικών δεδομένων σε ήδη υπάρχον σχέδιο, δ) Αναθεώρηση υπάρχοντος σχεδίου.

Η συγκεκριμένη, σχετικά απλουστευτική θα λέγαμε για τα σημερινά δεδομένα, κατάταξη αποτέλεσε τη βάση για την πιο σύνθετη και πολυπαραγοντική κατηγοριοποίηση που προτείνεται από την Dobrina (2015: 183 κ.εξ.). Σύμφωνα με την πεπειραμένη ορολόγο του Σουηδικού

Κέντρου Ορολογίας (TNC), υπάρχουν επτά τύποι σχεδίων ορολογίας, με κριτήριο τις ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν, τον στόχο, τους χρήστες και τις ιδιότητες του παραγόμενου ορολογικού πόρου. Αυτοί είναι οι ακόλουθοι: α) Δημιουργία ενός μονόγλωσσου ορολογικού πόρου, β) Δημιουργία ενός πολύγλωσσου ορολογικού πόρου σε συγκεκριμένο πεδίο, γ) Επιχώρια προσαρμογή ενός μονόγλωσσου ορολογικού πόρου σε συγκεκριμένο πεδίο, δ) Προσθήκη νέων γλωσσών σε ήδη υπάρχοντα μεταφρασεοστρεφή ορολογικό πόρο, ε) Βελτίωση της ορολογικής ποιότητας υπάρχοντος πόρου, στ) Ενοποίηση υπαρχόντων ορολογικών πόρων με σκοπό τη δημιουργία ενός πολύγλωσσου ορολογικού πόρου σε πολλά πεδία, ζ) Ad hoc σχέδιο ορολογίας (όπ.π.). Όπως τονίζεται και από τη συγγραφέα (2015: 185), η εν λόγω κατηγοριοποίηση δεν είναι εξαντλητική ενώ σε αρκετές περιπτώσεις ένα σχέδιο ορολογίας αντλεί χαρακτηριστικά από δύο διαφορετικούς τύπους.

Τα σχέδια ορολογίας που αναλύουμε στην παρουσίασή μας δανείζονται στοιχεία από τον α' και δ' τύπο. Πιο συγκεκριμένα, τόσο τα σχέδια ορολογίας που εκπονούνται για τη βάση ορολογικών δεδομένων IATE όσο και αυτά για τη WIPO Pearl έχουν ως τελικούς χρήστες μεταφραστές κειμένων ειδικής γλώσσας. Ως προς το εύρος του ορολογικού πόρου πρόκειται για ορολογία που ενσωματώνεται σε ήδη υπάρχοντα ορολογικό πόρο ενώ ως προς το στόχο που θέτει η εκπόνηση των εν λόγω σχεδίων ορολογίας αυτός αφορά την ενημέρωση των βάσεων σε ένα, σχετικά, νέο πεδίο γνώσης για το οποίο δεν υπάρχουν ακόμη αρκετοί καταγεγραμμένοι όροι στην ελληνική γλώσσα. Και στα δύο σχέδια ορολογίας γλώσσα εργασίας είναι η μητρική του μεταπτυχιακού/-ής φοιτητή/-τριας.

Ως προς το είδος των ορολογικών δεδομένων, για τη μεν IATE καταγράφονται η έννοια και η πηγή της, ο όρος ή όροι, ο ορισμός της έννοιας και η πηγή του, το συγκεκριμένο και η πηγή του καθώς και η σχέση με άλλες έννοιες του ίδιου σημασιολογικού πεδίου, ενώ για τη βάση ορολογικών δεδομένων WIPO Pearl καταγράφονται η έννοια και η πηγή της, το συγκεκριμένο και η πηγή του και οι εννοιολογικές σχέσεις με έννοιες του ίδιου πεδίου. Αναφορικά με τον βαθμό κανονιστικότητας, τα σχέδια ορολογίας IATE ακολουθούν την περιγραφική προσέγγιση ενώ τα σχέδια ορολογίας WIPO Pearl είναι περισσότερο κανονιστικά.

Ακολουθεί μία πιο αναλυτική παρουσίαση των σταδίων και φάσεων, σε συνάρτηση με τα υπό μελέτη σχέδια ορολογίας.

3 Το σχέδιο ορολογίας: μεθοδολογικές αρχές

3.1 Σύσταση της ορολογικής ομάδας

Το πρώτο μέλημα του συντονιστή ενός σχεδίου ορολογίας είναι η σύσταση της ορολογικής ομάδας. Στην περίπτωση των ορολογικών σχεδίων που εξετάζουμε η ομάδα είναι συγκριτικά

πολύ μικρότερη από τις συνήθεις ορολογικές ομάδες στο εσωτερικό οργανισμών⁸. Στην ομάδα-πυρήνα συμμετέχει ο συντονιστής, που είναι και ο επιβλέπων καθηγητής και ο/η φοιτητής/-τρια ή σε περίπτωση ομαδικών σχεδίων η ομάδα των φοιτητών/-τριών. Στην εκτεταμένη ομάδα εντάσσονται τα υπόλοιπα δύο μέλη της εξεταστικής επιτροπής που ανήκουν στην πανεπιστημιακή κοινότητα, ο θεσμικά υπεύθυνος από την TermCoord ή από τη Μονάδα Ορολογίας του WIPO, οι ειδικοί του πεδίου καθώς και κατά περίπτωση κάποιος ειδικός σε θέματα γλωσσικής τεχνολογίας. Τέλος, στην εκτεταμένη ομάδα του σχεδίου ορολογίας συμμετέχουν, στη φάση κυρίως της αξιολόγησης, έμπειροι ορολόγοι από τις μονάδες ορολογίας ή/ και τις μονάδες μετάφρασης των δύο οργανισμών. Όπως τονίζεται από την Bauer (2015: 328), για τα σχέδια ορολογίας σε επιχειρήσεις, «είναι πολύ σημαντικό να εμπλακούν στο σχέδιο όλα τα κατάλληλα άτομα εντός και εκτός του οργανισμού». Σε ακαδημαϊκό επίπεδο αυτό συνεπάγεται την αναζήτηση των αρμόδιων – από πλευράς γνωστικού αντικειμένου – συναδέλφων στα διάφορα τμήματα του πανεπιστημίου καθώς και την εξασφάλιση της συνεργασίας με κάποιους ειδικούς του πεδίου. Επιπλέον, για την επιτυχή διεξαγωγή ενός σχεδίου ορολογίας απαιτείται η συναίνεση όλων των εμπλεκόμενων και η δέσμευσή τους ότι θα βοηθήσουν με τις ειδικές γνώσεις τους όταν τους ζητηθεί. Σε σχέδια ορολογίας σε ακαδημαϊκό επίπεδο, η έλλειψη οικονομικών απολαβών για τους εμπλεκόμενους μπορεί να αποτελέσει έναν ανασταλτικό παράγοντα και γι' αυτό είναι σημαντικό να διερευνηθεί εκ των προτέρων η διάθεση συνεργασίας τους και να επεξηγηθεί το είδος της συνεισφοράς που αναμένεται από αυτούς.

3.2 Ιδιαιτερότητες κατά το στάδιο του στρατηγικού σχεδιασμού

Στα εργασιακά περιβάλλοντα, στο στάδιο του στρατηγικού σχεδιασμού αναλύεται η υπάρχουσα κατάσταση σε επίπεδο ορολογικών πόρων, διερευνώνται οι ανάγκες του οργανισμού και προσδιορίζονται μεθοδολογία, γλώσσες κ.λπ. Μολονότι σε ένα σχέδιο ορολογίας που εκπονείται σε ακαδημαϊκό περιβάλλον τα συγκεκριμένα δεδομένα είναι εν πολλοίς προσδιορισμένα εκ των προτέρων, ειδικά όταν το σχέδιο διενεργείται σε συνεργασία με κάποιο ευρωπαϊκό ή διεθνή οργανισμό, θεωρώ πολύ σημαντικό για τον/την φοιτητή/-τρια να αντιληφθεί τη χρησιμότητα του σχεδίου ορολογίας, τον σκοπό που επιδιώκεται καθώς και τους χρήστες του ορολογικού πόρου τον οποίο θα παράξει. Για τον σκοπό αυτό, οι φοιτητές ήδη από την πρώτη συνάντησή τους με τον συντονιστή έρχονται σε επαφή με όλα τα κανονιστικά έγγραφα (οδηγούς, σημειώσεις, αλληλογραφία με τους φορείς, ολοκληρωμένα σχέδια ορολογίας που έχουν ήδη κατατεθεί κ.ά.), τα οποία καλούνται να μελετήσουν. Κατά το στάδιο του στρατηγικού σχεδιασμού θα πρέπει

⁸ Για αναλυτική παρουσίαση των ορολογικών ομάδων, βλ. Bauer (2015).

ακόμη να οριστούν, σε συνεννόηση με τον/την φοιτητή/-τρια, το χρονοδιάγραμμα των εργασιών και το τελικό παραδοτέο.

3.3 Ιδιαιτερότητες κατά το στάδιο του λειτουργικού σχεδιασμού

Στα υπό μελέτη σχέδια ορολογίας, στο στάδιο του λειτουργικού σχεδιασμού εμπλέκεται κυρίως ο συντονιστής-επιβλέπων καθώς είναι δική του αρμοδιότητα να ρυθμίζει όλα τα ζητήματα διοικητικής φύσης που μπορεί να προκύπτουν, όπως είναι για παράδειγμα η ανάγκη σύναψης συμφωνίας με τον φορέα συνεργασίας, η ανάγκη αγοράς κάποιου εξειδικευμένου λογισμικού, η σύσταση της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής κ.ά.

Ακόμη είναι σκόπιμο, κατά το στάδιο αυτό να αναζητηθούν οι ειδικοί του πεδίου που θα συμμετάσχουν σε μεταγενέστερο στάδιο και να συζητηθεί η διαθεσιμότητά τους. Η ευθύνη για την εξεύρεση των ειδικών βαραίνει περισσότερο τον/την φοιτητή/-τρια και λιγότερο τον επιβλέποντα καθώς, όπως τονίζεται και στις οδηγίες προς τους μεταπτυχιακούς φοιτητές του γαλλικού Πανεπιστημίου Paris 7-Diderot, η αναζήτηση και η επικοινωνία των μεταπτυχιακών φοιτητών/-τριών με τους ειδικούς του πεδίου αποτελεί τμήμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Bordet, 2016).

3.4 Ιδιαιτερότητες κατά το στάδιο της υλοποίησης

3.4.1 Συλλογή σώματος κειμένων

Το στάδιο της υλοποίησης ξεκινάει με τη συλλογή του γλωσσικού υλικού, ή αλλιώς του σώματος κειμένων, που θα αποτελέσει τη βάση για την εκπόνηση του σχεδίου ορολογίας. Σύμφωνα με τη L'Homme (2004: 119 κ.εξ.), «η συλλογή του αντιπροσωπευτικού υλικού τεκμηρίωσης στο υπό μελέτη πεδίο αποτελεί το πρώτο βήμα κάθε ορολογικής αναζήτησης». Με τον όρο υλικό τεκμηρίωσης, η L'Homme εννοεί τα ειδικά κείμενα, μέσα από τα οποία συλλέγονται πληροφορίες για τις έννοιες και τους όρους του πεδίου, τη συχνότητα και την κατανομή τους, τον ορισμό και τα συγκείμενα χρήσης τους, τις εννοιολογικές σχέσεις μεταξύ τους, τις παραλλαγές των όρων καθώς και τη χρησιμοποιούμενη φρασεολογία. Στις μέρες μας, τα κείμενα αυτά εντοπίζονται, ως επί το πλείστον, σε ψηφιακή μορφή και για τον λόγο αυτό είναι δυνατή η επεξεργασία τους με λογισμικά διαχείρισης σωμάτων κειμένων⁹.

Όπως υπογραμμίζεται από τον Dubuc (2002: 51), «η αξία μίας ορολογικής αναζήτησης βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την ποιότητα της τεκμηρίωσης στην οποία στηρίζεται». Με άλλα λόγια, η επιλογή του κατάλληλου γλωσσικού υλικού είναι καθοριστικής σημασίας για την επιτυχημένη εκπόνηση ενός σχεδίου ορολογίας και θα πρέπει να πληροί συγκεκριμένες

⁹ Στα υπό μελέτη σχέδια ορολογίας χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο Sketch Engine, στο οποίο το πανεπιστήμιό μας έχει εξασφαλίσει δωρεάν πρόσβαση μέσω του προγράμματος ELEXIS.

προδιαγραφές. Πιο αναλυτικά, ο/η φοιτητής/-τρια θα πρέπει, κατά την αναζήτηση, να θέτει τα ακόλουθα ερωτήματα: 1) Ποιο είναι το επιστημονικό/ τεχνικό πεδίο που αναμένεται να καλύψει το σχέδιο ορολογίας; 2) Ποιο γλωσσικό υλικό είναι το πλέον αντιπροσωπευτικό για το εξεταζόμενο πεδίο; Ποιο είδος ή είδη κειμένων; Ποιο μέσο (γραπτός/ προφορικός λόγος); 3) Το επιλεγόμενο γλωσσικό υλικό αποτελείται από αυθεντικά κείμενα πρωτότυπης παραγωγής; 4) Ο συγγραφέας των κειμένων που επιλέγονται είναι φυσικός ομιλητής της γλώσσας συγγραφής; 5) Ποιος είναι ο βαθμός εξειδίκευσης των κειμένων; Πρόκειται για κείμενα στα οποία απευθύνεται ο ειδικός στον ειδικό/ ο ειδικός στον ειδικό συγγενούς κλάδου ή ο ειδικός στον μαθητευόμενο; 6) Ποια είναι η ημερομηνία έκδοσης (ή τελευταίας ανανέωσης όταν πρόκειται για ιστοσελίδα); 7) Εφαρμόζονται αξιολογικά κριτήρια κατά την επιλογή του γλωσσικού υλικού; (όπως για παράδειγμα το κύρος του συγγραφέα, του φορέα, ή του εκδοτικού οίκου, αναφορά από άλλους συγγραφείς, ύπαρξη υπερσυνδέσμων κτλ.).

Καθ'όλη τη διάρκεια της συλλογής του γλωσσικού υλικού, ο φοιτητής/-τρια εξοικειώνεται σταδιακά με το υπό εξέταση πεδίο, αντιλαμβάνεται τη διεπιστημονικότητα που συχνά χαρακτηρίζει τα εξειδικευμένα αντικείμενα, ανακαλύπτει τους φορείς – ακαδημαϊκούς, επαγγελματικούς – που εμπλέκονται στην παραγωγή και διάχυση της γνώσης και εντοπίζει τα έργα αναφοράς του πεδίου.

3.4.2 Εξαγωγή ορολογίας

Αφού προχωρήσει ικανοποιητικά η συλλογή του γλωσσικού υλικού και δημιουργηθεί το σώμα κειμένων με τη χρήση του εργαλείου διαχείρισης σωμάτων κειμένων, ο/η φοιτητής/-τρια περνάει στη φάση της εξαγωγής ορολογίας στη γλώσσα πηγή. Η εξαγωγή ορολογίας γίνεται τόσο με το χέρι όσο και αυτόματα. Συγκεκριμένα, οι φοιτητές/-τριες ενθαρρύνονται να διαβάζουν ένα μέρος των κειμένων και να υπογραμμίζουν τους υποψήφιους όρους, ειδικά στην αρχή, ώστε να αποκτήσουν μία όσο γίνεται πληρέστερη εικόνα του πεδίου και των βασικών εννοιών του. Ταυτόχρονα, χρησιμοποιούνται εξειδικευμένα εργαλεία εξαγωγής ορολογίας, όπως τα TermoStat, OneClick Terms, TerMine αλλά και το ίδιο το εργαλείο διαχείρισης σωμάτων κειμένων Sketch Engine μέσω του οποίου παρέχεται η δυνατότητα εξαγωγής ορολογίας τόσο με τη λειτουργία «Wordlist» όσο και με τη λειτουργία «Keywords – Terminology extraction»¹⁰. Οι υποψήφιοι όροι καταγράφονται σε υπολογιστικά φύλλα excel στα οποία σημειώνονται όσο περισσότερα στοιχεία είναι διαθέσιμα στο στάδιο αυτό.

¹⁰ Για εκτενή παρουσίαση του λογισμικού και των λειτουργιών του, βλ. <https://www.sketchengine.eu/guide/>

3.4.3 Επιλογή των όρων

Ακολουθεί η κυρίως φάση του σχεδίου ορολογίας, κατά την οποία πραγματοποιείται η επιλογή των όρων. Προκειμένου ένας όρος να επιλεγεί θα πρέπει να ισχύουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις: 1) Να μην εντοπίζεται ήδη λημματογραφημένος στη βάση ορολογικών δεδομένων IATE ή WIPO Pearl αντίστοιχα, στο ίδιο πεδίο και με πλήρη εγγραφή¹¹, 2) Να έχουν συγκεντρωθεί όλα τα απαραίτητα ορολογικά δεδομένα, 3) Να υπάρχει ισοδύναμος όρος και υποστηρικτικό υλικό στην ελληνική γλώσσα, 4) Να διαφαίνεται κάποια σχέση σύνδεσης ή συνάφειας μεταξύ των εννοιών (ειδογονική, μεριστική ή συσχετική).

Οι τρεις πρώτες προϋποθέσεις είναι αναγκαίες και απαραίτητες ενώ η τέταρτη είναι, σε ένα βαθμό, προαιρετική αλλά λαμβάνεται σοβαρά υπόψιν καθώς οι φοιτητές οφείλουν να αποτυπώσουν σε δενδροειδή δομή τις σχέσεις μεταξύ τουλάχιστον 10 εννοιών του πεδίου που μελετούν¹².

3.4.4 Εξεύρεση ορισμού

Όπως σημειώνεται από την Cabré (1998: 95), «Το σύνολο των χαρακτηριστικών μίας έννοιας αποτελεί ουσιαστικά τον ορισμό της». Σε αντίθεση με τα σχέδια ορολογίας που εκπονούνται στο εσωτερικό Μονάδων Ορολογίας (βλ. Dobrina, 2015: 190), οι μεταπτυχιακοί/-ές φοιτητές/-τριες του ΔΠΜΣ δεν καλούνται να συντάξουν οι ίδιοι/-ες τον ορισμό αλλά οφείλουν να εντοπίσουν έναν ορισμό ή επεξηγηματικό συγκείμενο σε μία αξιόπιστη πηγή. Από την άλλη, ο ορισμός θα πρέπει να ακολουθεί τις βασικές αρχές που έχουν διατυπωθεί από την επιστήμη της ορολογίας (βλ. Βαλεοντής 1988: 49-50, 2018: 70 κ.εξ.), όπως είναι η αρχή της υποκατάστασης καθώς και να μην είναι κυκλικός ή ελλιπής. Ειδικότερα για τα σχέδια ορολογίας που εκπονούνται σε συνεργασία με την TermCoord, οι φοιτητές/-τριες έχουν το δικαίωμα σε μικροπαρεμβάσεις στον ορισμό προκειμένου να εξυπηρετείται η μεταφρασεοστρεφής λειτουργία του. Αντίθετα, στα σχέδια ορολογίας που εκπονούνται για τη βάση ορολογικών δεδομένων WIPO Pearl δεν απαιτείται ορισμός αλλά αποκλειστικά συγκείμενο.

3.4.5 Ανάπτυξη ορολογικού πόρου και έλεγχος ποιότητας

Σε αυτό το τελευταίο στάδιο του σχεδίου ορολογίας, οι φοιτητές/-τριες καλούνται να επεξεργαστούν τον ορολογικό πόρο στην τελική μορφή του, έτσι όπως θα παραδοθεί στον

¹¹ Για το σκοπό αυτό δίνονταν πρόσβαση στους/στις φοιτητές/-τριες στην εσωτερική έκδοχή της βάσης ορολογικών δεδομένων IATE (internal IATE), η οποία πριν την ανανέωση της IATE, τον Νοέμβριο 2018, παρουσίαζε αρκετές διαφορές.

¹² Για μια αναλυτικότερη παρουσίαση των κριτηρίων συμπερίληψης ενός όρου στη βάση ορολογικών δεδομένων IATE, βλ. Loupaki & Maslias, 2017: 407-409.

συνεργαζόμενο φορέα. Οι επιλογές διαφοροποιούνται αναλόγως με τον φορέα και μπορεί είτε να είναι φύλλα excel είτε μία βάση σε Multiterm. Σε κάθε περίπτωση οι φοιητές/-τριες δεν επεμβαίνουν άμεσα στις βάσεις ορολογικών δεδομένων IATE και WIPO Pearl, καθώς την τελική ευθύνη για την έγκριση και τροφοδότηση των εν λόγω βάσεων έχουν οι αρμόδιες Μονάδες Ορολογίας.

Αναφορικά με τον έλεγχο ποιότητας, αυτός διενεργείται σε τρία επίπεδα: α) από τον επιβλέποντα καθηγητή σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας, β) από τον συνεργαζόμενο φορέα, με την αποστολή ενός αρχικού δείγματος 10 όρων καθώς και με την αποστολή του συνόλου των όρων μετά την ολοκλήρωση του σχεδίου ορολογίας και γ) από ειδικούς τους πεδίου, των οποίων η βοήθεια ζητείται περιστασιακά, ιδίως σε περιπτώσεις αμφιλεγόμενων όρων.

4 Το σχέδιο ορολογίας ως εκπαιδευτικό εργαλείο

Αντί επιλόγου, θα θέλαμε στο σημείο αυτό να αναφερθούμε στα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από τη χρήση του σχεδίου ορολογίας ως εκπαιδευτικού εργαλείου στην κατάρτιση μελλοντικών μεταφραστών.

Πιο αναλυτικά, η εκπόνηση ενός σχεδίου ορολογίας: α) αυξάνει τις δεξιότητες αναζήτησης και εξαγωγής αξιόπιστων πληροφοριών του/της φοιτητή/-τριας, για κάθε πεδίο της γνώσης, β) εξοικειώνει τον/την φοιτητή/-τρια με τη χρήση εργαλείων εξαγωγής και διαχείρισης ορολογίας, εργαλείων διαχείρισης σωμάτων κειμένων καθώς και με άλλες εφαρμογές γραφείου και τέλος γ) ενισχύει τις επαγγελματικές δεξιότητες του/ της μελλοντικού/-ής μεταφραστή/-τριας που σχετίζονται με τον σεβασμό των προθεσμιών, την ποιότητα του τελικού προϊόντος, τη δικτύωση με ειδικούς του πεδίου. Επιπλέον, ένα όφελος που σχετίζεται με τα υπό μελέτη σχέδια ορολογίας είναι η ευκαιρία που παρέχουν στους εκπαιδευόμενους να έρθουν σε άμεση επαφή με τη διεθνή πρακτική στο πεδίο της ορολογίας, μέσα από τη συνεργασία με φορείς όπως η TermCoord και η Μονάδα Ορολογίας του WIPO και να αποκτήσουν με τον τρόπο αυτό μία εμπειρία σημαντική για τη μετέπειτα επαγγελματική τους εξέλιξη.

Βεβαίως, στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το σχέδιο ορολογίας δεν παρέχει εξάσκηση στην καθαυτό μετάφραση και άρα θα πρέπει να αποφεύγεται από φοιητές/-τριες που επιθυμούν να ενδυναμώσουν το μεταφραστικό προφίλ τους καθώς επίσης και ότι ένα σχέδιο ορολογίας συνιστά μία χρονοβόρα και επίπονη διαδικασία, για την οποία θα πρέπει να είναι προετοιμασμένος τόσο ο/η φοιτητής/-τρια όσο και ο επιβλέπων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά τις όποιες δυσχέρειες μπορεί να παρουσιάζει, θεωρούμε ότι το

σχέδιο ορολογίας αποτελεί χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο που μπορεί να αξιοποιηθεί εποικοδομητικά είτε στο μάθημα της Ειδικής Μετάφρασης είτε, προτιμότερα, σε αυτό της Διαχείρισης Ορολογίας. Τέλος μία εκπαιδευτική πρόταση που θα διατυπώναμε και η οποία συνιστά και μελλοντικό μας στόχο θα ήταν η ταυτόχρονη εκπόνηση ενός σχεδίου ορολογίας σε συνεργασία με πανεπιστημιακά ιδρύματα του εξωτερικού και για περισσότερους γλωσσικούς συνδυασμούς. Ένα τέτοιο έργο θα παρείχε τη δυνατότητα διερεύνησης επιστημονικών και μεθοδολογικών θεμάτων υπό το πρίσμα διαφορετικών γλωσσών και πολιτισμών, διαφορετικών ακαδημαϊκών κυττάρων και ως εκ τούτου προοιωνίζεται ιδιαίτερα ενδιαφέρον.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βαλεοντής, Κ. (1988). *Ανάλυση των βασικών αρχών της τεχνικής ορολογίας*. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.
- Βαλεοντής, Κ. (2019). «Βασικές έννοιες και αρχές της Ορολογίας». Παρουσίαση σε Συνάντηση εργασίας και εκπαίδευσης επιμελητών Μεταφραστικού έργου ΕΛΟΤ 2018, «Ποιότητα ορολογικών εργασιών στη μετάφραση», Παρασκευή, 18 Ιανουαρίου 2019, Αθήνα.
- Λουπάκη, Ε. (2014). «Σχέδιο Ορολογίας ΙΑΤΕ: η θέση της ορολογίας στην εκπαίδευση των μελλοντικών μεταφραστών», Εισήγηση στην Παγκόσμια Ημέρα Μετάφρασης, «Μιλώντας... τη γλώσσα της μετάφρασης», Πανελλήνια Ένωση Μεταφραστών, Παρασκευή 17 Οκτωβρίου 2014, Θεσσαλονίκη.
- Λουπάκη, Ε., Μασλίας, Ρ, Νικολαΐδου, Γ. Παρισάκη, Μ. (2017). «Συνεργατική διαχείριση ορολογίας: Η περίπτωση ενός σχεδίου ορολογίας ΙΑΤΕ» Εισήγηση στην 6η Συνάντηση Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων, Τομέας Μετάφρασης, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, ΑΠΘ, Πέμπτη 25 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη.
- Bauer, S.C. (2015) «Managing terminological projects. Concepts, tools and methods». In H. J. Kockaert & F. Steurs (Eds.), *Handbook of Terminology*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 324-340.
- Bordet, G. (2016). Σημειώσεις του μαθήματος «Terminologie», Paris Université Paris 7- Diderot.
- Cabré, T. (1998) *Terminology. Theory, Methods and Applications*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Pub Co.
- Dobrina, C. (2015). «Getting to the core of a terminological project». In H. J. Kockaert & F. Steurs (Eds.), *Handbook of Terminology*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 180-199.
- Drewer, P. (2011) «Terminology Management in Companies» http://www.termnet.org/downloads/english/events/tss2011/4_TSS2011_PD_Applied-Principles-2.pdf
- Dubuc J. (2002). *Manuel pratique de terminologie*, 4e édition, Montréal: Linguattech.
- Düsterbeck, B. & Hessr, W. (1997). Terminology-Based Knowledge Engineering in Entreprises. In S.E. Wright & G. Budin (eds.) *Handbook of Terminology Management*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 480-487.

L'Homme, M.C. (2004). *La terminologie: principes et techniques*. Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal.

Loupakí, E. & Maslias, R. (2017). «Challenges in Managing Terminological Resources: the case of an IATE project» In P. Faini (ed.) *Terminological Approaches in the European Context*, Cambridge Scholars Publishing, 400-412.

Warburton, K. (2015). “Managing terminology in commercial environments” In H. J. Kockaert & F. Steurs (eds.) *Handbook of Terminology*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Pub Co, 360–392.

Ελπίδα Λουπάκη

Επίκουρη Καθηγήτρια

ΑΠΘ, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Τομέας Μετάφρασης

Ηλ-ταχ: eloupakí@frl.auth.gr